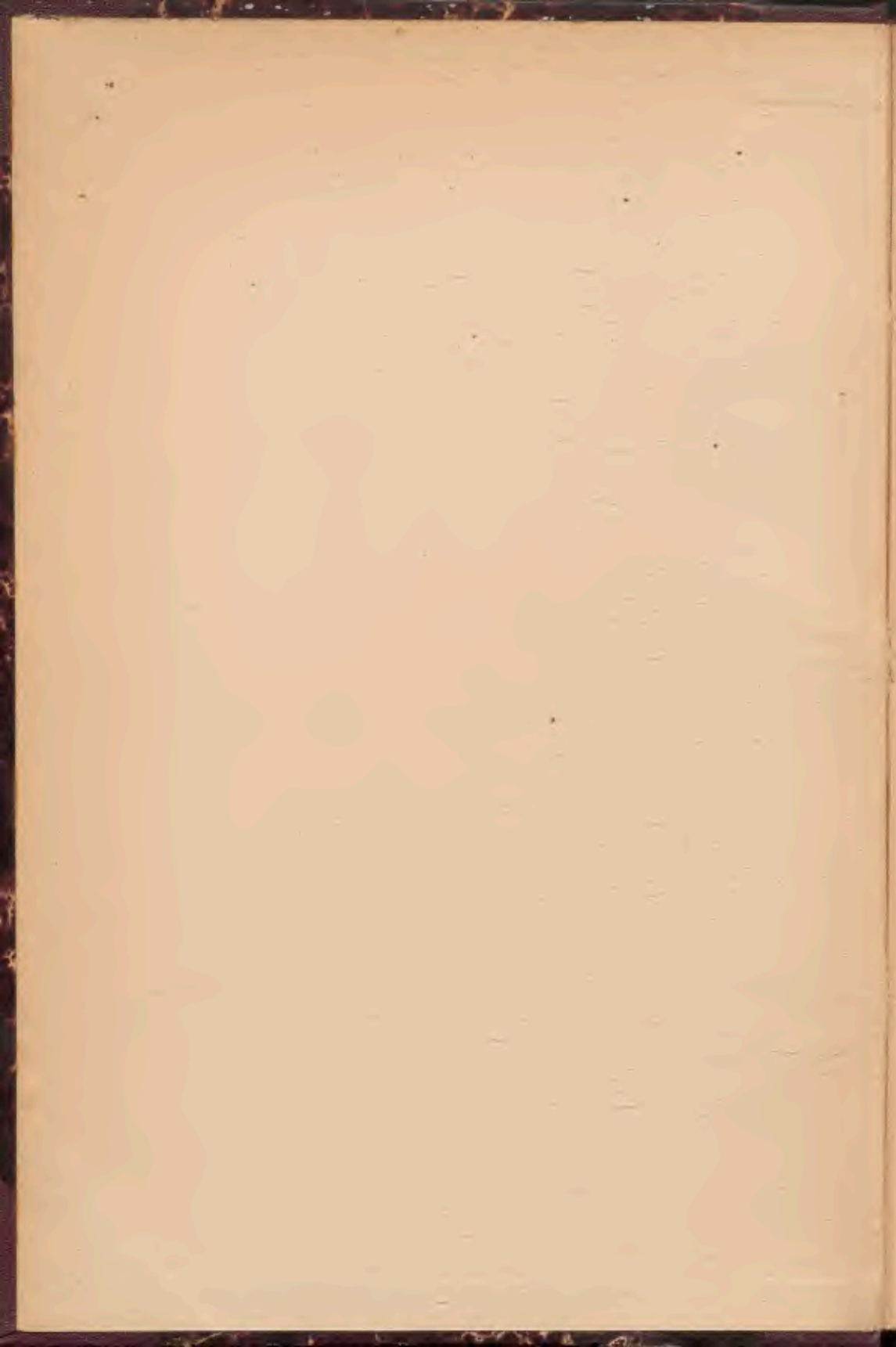
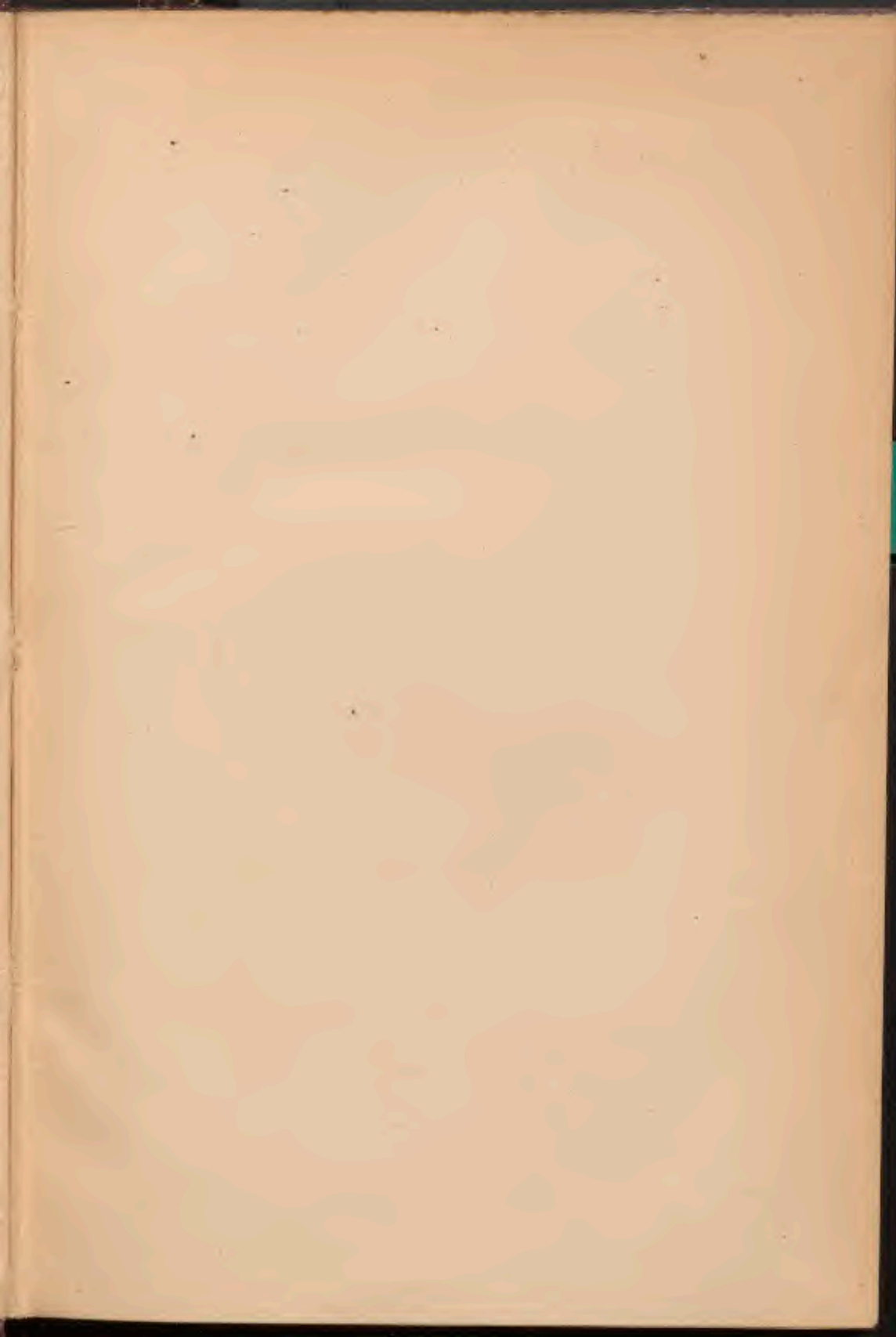
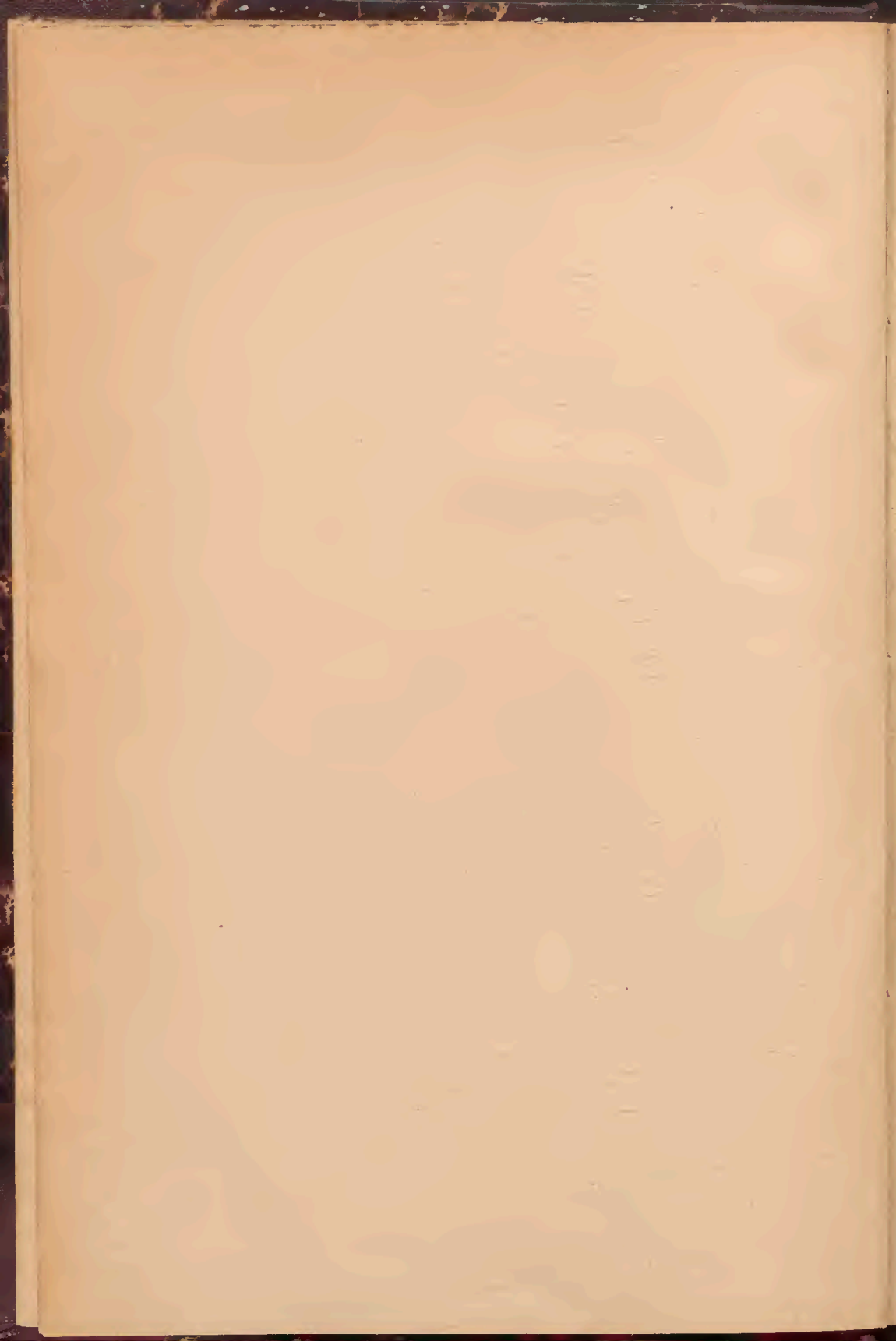

958

L. I. 6

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 1

15 Ապրիլ 1895

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԼԷԼԵԿԵԱՆ

Պատշէ Ալի Ճալալօղլուի Թիւ. 20

1895

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. Պատկեր Հանդեսն Վեցերորդ տարւոյն շէմեն —
Խճագրութիւն
2. Վարդապետութիւն ԺԲ. Առաքելոց — Ս. Վ. Ն
3. Ս. Գրոց մեկնութիւն. — Յ. Աբեհ. Յ. Աւռ.
4. Կրօն. Հնախօսական —
5. Մեռեալ կարծածներու դարման.
6. ՎԱՐՔ Ս. ՄՈՆԻՔՍՅՈՒ — ՅՈՎՀ. Վ. Աբեհ.

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Վեցերորդ Տարի

թիւ 1

15 Ապրիլ 1895

ՊԱՏԿԵՐ ՀԱՆԴԷՍՆ

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻՈՅՆ ՇԵՄԷՆ

(Այլ ալս ոչ տեցանէ.)

Հրճուանօք ձայնակցի մանուկն տիօք՝ երկցողունին եղբարց խնդութեանն, ըսած է ըսողն

Ջարմանալի զուգադիպութեամբ անցեալ եւ սոյն տարւոյս սեանց վրայէն Յիսնեբեկաց նուիրական անունն բերկրալիբ ողէ Պատկեր Հանդէսն:

Իննամեայն Հանդէս Ամառեայ՝ Վեննական Պատ. Հարց Մխիթարեանց Ջայնն՝ զուարթութեամբ աւետեց՝ Ինքեանց Հօր Արժի. Տեառն Արաքն Վարդ. Ի Այսնեան Արքեպիսկոպոսի եւ Աբբայի քահանայութեան եւ ուսումնական կենաց յիսնեբեկ Յոբելեանն, տարւոյս նոյեմբեր 1ին կատարելի:

Արձազանդ եւ ձայն տուին շատերն, նեղաւորք եւ մերձաւորք, ամենն ալ խնդութեամբ:

Ջաւաղունքն մանաւանդ եւ Բարեկամք՝ անմտնական խորհրդով կրկին պսակ Պսակաւորին եւ արձան յիշատակի Արժաւաւորին փութալով կանգնել, անմեռ ՚ի սիրտս իւրեանց տոնմակցաց, եւրոպական բարի բարի օրինակաց հետեւելով, աւստրիական ոտապնին մէջ Այսնեան Արտեապէրական հիշարկութեան անունն հաստատութեան սքանչելի խորհուրդն կը յղանան: Հայ

աղքատ պատրանեաց ձեռնառու եւ օգնական լինելով, յԱրեւելից՝ (Թուրքիա, Ռուսաստան, Պարսկաստան, եւ այլն) առաջնորդեց քանոնք Եւրոպիոյ կեդրոնն, 'ի Վիեննա, եւ երեք կամ չորս տարի ձրի ձեռագործ արուեստից վարժեցունելէ եւ տիրացունելէ յետոյ՝ վերադարձունել իւրաքանչիւրն իր տեղ:

Վեհ այս խորհուրդն, որով ըստ արժանւոյն Մեծին Գեր. Այսնեան Հօր Յորեկեանն կ'անմահանայ, արժանի է խնդակցութեանս Արժանաւոր, վասն զի՝ ինչ աւելի պատշաճապոյն քան զպատիւն որ առ արժանաւորն կը արուի. անմահ է Դաշոպով, անմահ եւ անուամբ, անմահ պէտք է մնայ եւ յիշատակու. վասն զի Արժանին է Արժանաւոր, զի քան զմարդախրութիւնն եւ կարօտելոյ ու անանկաց ձեռնառութիւն՝ ինչ աւելի ակորժական եւ ինչ աւելի 'ի ճան է անմահութեանս Սիւրբեայ կարօտելոյ որտեւ երբ թրթռան զէպ յիւրեանց Բարերարն, ըսէք՝ ինչ քան զայդ աւելի վեհ եւ . . . եւ այսպէս քանի՜ արդեօք որտեւ Կեցցեն ուրեմն այդ խորհուրդն յղացօր, եւ պատճառն՝ ինքնին իսկ Յորեկեանսն:

Այո, Պապիւն՝ որպէս Հասարակութեան պարժանքն են Մխիթարայ Անմահի կրկին Ուխտքն, որ 'ի Վիեննա եւ 'ի Վիեննա հարազատք, Պապիւն՝ կ'ըսեմ, որ Հայ Կաթուղիկէ Հօռէն հընդամեայն աւարտած եւ վեցին շնոյն վրայէն ձայնօղ մատաղ եւ կայտառ Ոգի մ'է՝ Կրօնից է Գիտութեան կնքով, չկարէ Երկրագոյն քան զինքն Հարազատին չղղալ խնդն ու ցինձ, եթէ ոչք խօսեցան՝ կ'ըսէ, եւ աւելի, զի իմ է Դա, իմ են Դորաս եւ Հօռն կը կրկնէ նազանօք, եւ ծնայ:

Եւ յիշաւի, ինչ քան զայս աւելի նուիրական եւ սիրալի, փոքրիկ Հօռի մը Ծնողաց եւ Չաւակաց առնտարակ արդեամբ բեռնաւոր եւ պաղտիք սկազձուն հանդիպելն 'ի տես միմեանց, . . . եւ ուտի՛ այս:

Կրօն է Գիտութեան՝ մեծ նշան, մեծի Ուխտին, ուստի եւ Մեղս այս Արհմապատիւ Յորեկեանսն ծնեալ, նստիմա Պատկաւոր կը կանգնի մովսիսակերպ մեր գէմն Կրկին լուսեղէն ցըցունք՝ կանգուն զէպ 'ի վեր, 'ի վերայն ճառաղայթարձակք զէպ յերկինս, Կրօն է Գիտութեան կը գոչեն, 'ի մի զուգեալ Արդարութեան պսակն տիրաբար արդէն իսկ 'ի բոլին՝ յորդոր կը լինի Չաւակայն, քաջաւեր եւ Տո՛միտ:

Այո, Պապիւն չմնար բռն ու մռնջ, Ամօրեայ Հանդիսն խնդակից է, խնդակից է եւ սղլատիկ առնմակցացն, որոց յու-

սալիւր զոգցեալ տրուին սիրտք, 'ի յուշ Այսրէան արաւսպէնիւն
Հիմարչուիւն, որ հիմարչիմք կարէ ամոքել խղճալեաց թշուառ
կեանքն:

Մաղթեմք յաջողութիւն, երկցա եւ բարուցս, զի «յ»
«չ» անցանք. եւ տեսնուինք Յորելին:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ԺԲ. ԱՌԱՔԵԼՈՑ

ԿԱՍ՝

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՏԵԱՌՆ

ԵՐԿՈՏԱՍԱՆ ԱՌԱՔԵԼՈՎՔ Ի ՀԵԹԱՆՈՍՍ

Շարունակութիւն (*)

Ը. 1. Եւ պահք ձեր մի իցեն ընդ կեղծաւորացն, զի պահեն
գերկտորդն չարաթուն եւ զհինգերորդն:

Ը. Չորեքշաբթի եւ ուրբաթ, կամ չորաւոյ եւ վեցերորդ օր
Պանոց եւ աղօթից. 1—3: Աղօթից մեւն, եւ պատուեր երկցս
աղօթելոյ յառաքն. 4—10:

1. Եւ պահք յէր, Ա. եպիսկոսոս յՂ. հասարաց 21. կը կար-
դամք՝ րե ինչպէս նաւատացեալք բոլոր տարին չորեքշաբթի
եւ ուրբաթ օրերն մինչեւ իններորդ ժամն կը պահեին եւ ապա
կը ժողովէին ի ժողով մինչ կիրակի օրերն՝ վաղ քաջ ընդ առա-
ւօտուն եր ժողովէ: Տերառդիւմոս աղ պանոց օրերուն վրայ

(*) Տէս Պատկեր Ե. Տարի Ընդ 23:

2. Այլ դուք պահեցէք զշորրորդն եւ զուրբաթն:

3. Եւ մի որպէս զկեղծաւորքն կայք յաղօթս. այլ որպէս իրամայեաց Տէր յաւետարանի անդ իւրում՝ այսպէս կացէք յաղօթս.

4. Հայր մեր որ յերկինս՝ սուրբ եղիցի սնունքս. եկեաց և արքայութիւնքս.

5. Եղիցին կամքքս, որպէս յերկինս եւ ՚ի վերայ երկրի:

6. Զհաց մեր հանապազօրոյ տուր մեզ այսօր.

7. Եւ թող մեզ զպարտիս մեր, որպէս եւ մեր թողումք մերոյ պարտապանաց.

8. Եւ մի տանիր զմեզ ՚ի փորձութիւն այլ փրկեա զմեզ ՚ի չարի.

9. Զի քո է զօրութիւն եւ փառք յաւիտեանս:

Երկար կը խօսի: Դարմեայ Կոնստանտինոպոլսի Զորքաբարձր եւ ուրբար սուրբ պանքն կը յիշատակէ ընդդէմ Գնոստիկեանց խօսելով. իսկ ասոնցմէ կոնստանտին եւ Երմա, որ կը վկայէ սոյն կրկին պանոց օրերն Հին-Տէր (Պանք) կոչելով. Նախ քան զսա վարդապետարանս եւ որ յԱռաքելոց անտի ընդունելով կը նադորդէ մեզ. Մէլ լեզն շէր ինչ-որ-որ, զարքաւան երկու պանքն անկին Փարիսեցիքն ալ. տես Վուկ ժԸ, 12. 33 նմու. զոր Յովնանու աշակերտքն ալ կ'ընդունին.

2. Զորքաբարձր կամ շէր-Տէր ՚ի Յուդայէ փրկչին մատուոթեանն ՚ի յիշատակ. իսկ Տէր-Տէր ՚ի յուր զարքաւանաց փրկչին եւ մանուն.

3. Որքաբարձր ինչ-որ-որ. — Տես Մատթ. 9. 5. Յուդայաբարձր. չորս անգամ վարդապետարանիս մեջ կը տեսնեմք Առաքելութեան. Ը. 3. ԺԱ. 4. ԺԵ. 4 եւ 6. միշտ եղովան եւ յօդիս (յոյնն) եւ միշտ մատենական նշանակութեամբ:

4. Հայր Բեր Տես Մատթ 9. 9.

9. Զի քո է Առաքելութեան ունի անու. արքայութեան եւ Տէր յաւեան:

Վարդապետարանիս Թ. եւ Ժ գլխակներուն մեջ Հաղորդութեան խորհրդոյն վրայ նստելով՝ չորս անգամ փառաբանութեամբ կը կնքէ. Բեր քո յաւեանս. Առ. Հայր աղօթելով անգամ մը միայն շէր-Տէր քան ինչ անգամ կը յանդիմանայ, այսպէս. Զի քո է քո և շէր-Տէր Բերքաբարձր Յուդայաբարձր. Անգամ մեկու անգամ յանդիմանիս ստ. Տէր Յիսուս աղօթելով կ'ըսէ, Զի

10. Երկու յաւուր այսպէս կապէք չաղօթեալ

Թ. 1. Եւ վասն Գոհութեան՝ այսպէս դո՛ւայարուք:

2. Նախ պատժակէն:

3. Գոհանամք զքէն Հայր մեր, յաղաքս որսոյ դաւթեան
որթոյ (1) որդւոյ քս, զոր յայտնեցեր մեզ 'ի ձեռն զսուակի
քս Յիսուսի,

Ինչպես և Գրիգորյան օրացույցի համաձայն, Յիսուսի աստուածությունը գերեզնիկ վկայություն:

10. Երէջս յառաջ. — Այսինքն երբեք, վերերեք եւ իններեք ժամերուն(2)։ Հրեական սովորոյք եր յառաքն երիցս 'ի տաճարին ժողովելով, կամ 'ի տանին' դեպ 'ի բաղարն սուրբ եւ 'ի տաճարն դառնալով, աղօթել. տես Գ. Թագ. Ը. 44, 47; Բ. Մնա-գրով. Է, 34, 38; Յուդիթ Ը. 5, Գան. 9, 10 եւ 13; Գործք. Բ. 15. Գ. 1. Ժ. 9, 30:

Ամեն օր երկուսս պիտի աղօթեին Հայր Հին. իսկ Պաւլոս օր
ընթերցումներն ի ժողովին:

Թ. Երրեակ աղօթք Գրիստունեից նախ քան գնադարյու-
րիւնն. 1—9. Միայն մկրտեայք պիտի հաղորդին. 10—11.

1. ԳՐԻՆԻՆ . . . ԶԻՆՆԻՆ. Քրիստոնեական բառեր են. Շնորհ, նույնպես: Նոր կտակարանին առելի վարդապետարանս ԳՐԻՆԻՆ բառիսն կը բացատրէ, աստուածային խորհուրդն այս անուամբ յորջուրջելով, աստուածատուր սարգեւաց ամենին բարձրագոյնն լինել: Տես. Ա. Կորնթ. Ժ. 16.

2. Նախ. — Այս կարգն խորհրդյն կատարումեն վերջ
կուգայ. ինչպես Ս. Կորնթ. Ժ. 16 — *Բայց ինչպե՞ս
թողնեմք՝ ոչ ունեցողներն և ունեցողներն՝ Բնակարանի. հասցի
քննեմք. ոչ ունեցողներն և ունեցողներն և մարմնոյն՝ Բնակարանի. իսկ յա-
ջորդ տանց մեջ հակառակ կարգն կը տեսնենք՝ Մէ՛ք ոչ չեք շե-
նք. ոչ ունեցող. նոյնպես յաջորդ գլխոյն մեծ:*

3. Հայր Բ. — Միայն Վրիստոնէայք՝ Եսայիքն մկրտեալք
կրնային իբր միոյ լնուանեաց ունդամք՝ Հայր կոչել գԱստուած։
Տես Տերտուղիանոս ՅԶ, Միւր. Ի. ՅԶ. Կրնոյց ասոց Գ. — Քրիստոս
միւնելէ յորտեմէն ի սրտումն Աստուծոյ իւր ժամանակս ասոց Գ. — Քրիստոս
չէր եղաւ յ Որոշոյ Դամասկոս։ — Փրկիլն մկրտչին ընթրեաց ատեն Եր. Կ. Գ.

(1) $L_{\alpha\beta} = \frac{1}{2} (\partial_\alpha \phi \partial_\beta \phi - \partial_\beta \phi \partial_\alpha \phi)$

(2) Ասորի և Եփեսոսացի ճշմարիտ Կ. Պ. Թ. Ժողովուրդն առիթն է

4. Քեզ փառք յաւիտեանս:

5. Ապա գնչխարէն:

6. Դոճանամբ զքէն Հայր մեր, յաղագս կենաց եւ գիտութեան, զոր յայտնեցեր մեզ 'ի ձեռն Յիսուսի զաւակի քո.

7. Քեզ փառք յաւիտեանս:

8. Որպէս նշխարս այս ցրուեալ 'ի վերայ լերանց եւ ժողովեալ եղև մի, այսպէս ժողովեցի եկեղեցի քո 'ի ծագաց երկրի յարքայութիւն քո.

Ընչ կը կազէ գինին, այսինքն՝ սրբոյ բերքն, աղփանքն: Աստվարդապետարանս սո. Աստուած Հայր մեր՝ գոհութիւն կը մատուցանէ յաւաքն (բերն) «բնոյ յերն» (արեան Քրիստոսի). Դաւիթ. այսինքն՝ որ 'ի ցեղի յագգէ: Դաւթի մարդկային բնութիւնն: Կոնստանտինոպոլսոյ Արքեպիսկոպոս Արքեպիսկոպոս Դաւիթ կը կազէ: Ինչպէս ունիւմք 'ի հայունս Արքեպիսկոպոսի՝ գինի:

Վարդապետարանիս խօսքերէն յայտնի է՝ զի զոր 'ի բաժակին Արիւն Տեսուն կը նանազէ եւ ոչ պարզ գինի. սաստի խնդիրս Սրբազործութենէն վերջն է:

Զաւակն է. — Փոխանակ Որքայ գործածուած է զաւակն: Ս. Գրոց մեզ ունիւմք 'ի զաւակն Դաւիթ, 'ի որն Դաւիթ, սրբի Դաւթի, Աստուծոյ. եւայլն:

5. Զնշխարէն. Փոխանակ Հայր 'ի Կորնթի կամ Նշխար կամ Բնոյ կ'ըսէ. երազդելով կոտորեալ կամ բեկեալ, ոչխարեալ. կանխաւ: Վասն զի Քրիստոնէութեան սուսազին երկու. զարեքու. մեզ՝ միայն կիւրակէ օրն Օրհնութեան կամ Գոհութեան խորհուրդն կը մատչէր: Բաղդաստ: Վարդապետարանիս ԺԴ. 1: Նշխարս այս. որ յաւ. եւս պատշաճ էր հաց բառն զնեյ՝ ըստ իմաստին պանանջման, զարմեալ՝ բեկելոյ, նշխարեալ, բառն կը գործածէ: Հոմանաստ: Ա. Կորնթ. Ժ. 16. Հայն զոր բեկեալէն: Անդ. ԺԱ. 24, Տէր Բնոյն 'ի բեկելէն յարմար՝ ծառնէր՝ առ հաց. Գործն է բեկէ եւ ստէ. Աստի եւ կերպի, այս է ծառնէն 'ի, որ ծառն յերբեք:

8. Երազեալ. — Յովնանու. Աւետ. ԺԱ. 52. կը կարդամք. Այլ զէ եւ զբերնն Սաղոմոն զբերնէն ծառնէն 'ի Դ: Վարդապետարան կը նմանցունէ ցորենահատի զմարդիկ. զորս Քրիստոս յիւր մարմին եւ յիւր հօտ կը հաւաքէ. ինչպէս ցորենն մանրելով կը շաղուի 'ի մի մարմին՝ նոյնպէս եւ մարդիկ 'ի ձեռն Եկեղեցոյ միութեան 'ի Քրիստոս:

9. Զի քո է վառք եւ զօրութիւն Յիսուսիւ Քրիստոսիւ յաւիտեանս:

10. Մի ոք կերկրէ եւ մի ոք արրցէ 'ի գոհութենէս ձերմէ՝ լալոյ մկրտեալքն յանուն Տէստն.

11. Զի եւ յազազս այսարիկ տալոյ Տէրն, Մի տալք զսրբութիւն շանց:

Ժ. 1. Զկնի յաղելոյ այսպէս գոհացարուք.

2. Գոհանաւք զքէն, Հայր սուրբ, յազազս սրբոյ անուանք՝ զոր բնակեցուցեր 'ի սիրտս մեր,

10. Մկրտեալն յանուն Տէստն, հախալիշատակեալ մկրտութեան յաշարարն է այս բացատրութիւն, ոչ թէ բան մկրտութեան.

11. Զի յազազս. — Տես Մատթ. է. 6.

Ժ. Զկնի հաղորդութեան երեք աղօթք. 1—11. Գրկջին երկրորդ գալստեան մաղթանք. անկումնք ապաշխարեցեն, զի ընդ մկրտեցոցն արժանացին հաղորդել. 12—13. Մարգարեք ազատ են ըստ կամաց գոհանալ. 14.

1. Յազազս — Տես Յովն. Աւետ. Զ. 12. Եւ իբրեւ յազազս, բուն իմաստիւն. իւր խորհրդական իմաստիւ՝ Հռոմ. ԺԵ. 24. Եթէ նախ իւր խորհրդական իմաստիւն կամ Մէրն միայն Կիրակի օրն կը մատուցուի. մինչդէռ, աստէն Պահոց աւարց վրայ է խօսքն: Զի ասանց Ս. Խորհուրդն մատուցանէր. Կիրակիէն պահուած Ս. Գոհութեան կը հաղորդէին: Յովն Տէստն 112 մինչդէռ, Սերն (Ագապ) եւ Գոհութիւն բաժանեալ չէին իրարմէ՝ ըստ Պիլնիսս կրտսերայ, հառատացելոց նուիրած Ընծային մասն՝ որ Գոհութեամբ չէր սրբուած՝ կը բաշխուէր ամենուն. (1)

2. Հայր սուրբ. — Այսպէս կոչեց Քրիստոս զՀայր՝ մինչ 'ի կենսատարն խաչ կը դիմէր. Յովն. Աւետ. ԺԷ. 11.

Մտնան այսինքն Հօր՝ որ 'ի Քրիստոս հառատացելոց սրտին մէջ կը բնակէ. Եւ 'ի նոսր եւ քաջ, զի եղիցին խաչաւ: 'ի Զ. Յովն. ԺԷ. 23. Իմաստն յարունապէս կը վկայէ Քրիստոսի իրական ներկայութեան ի Ս. Խորհրդեան, ոչ խորհրդաբար:

(1) Սուրբ Զաքարիոն առնէ Հայ Եկեղեցւոյ ՄԱՍՆ, շուրջն Պարսպէի բաշխէ Հառատացելոց:

3. Եւ յաղագս գիտութեան եւ հաւատաց եւ անմահութեան՝ զոր յայտնեցեր մեզ Յիսուսիւ որդւով քով.

4. Քեզ փառք յաւիտեանս:

5. Դու Տէր ամենակալ, ստեղծեր զամենայն վասն անուան քոյ, եւ կերակուր եւ ըմպելի ետուր մարդկան ՚ի վայելս, զի զքէն զոհասցին.

6. Այլ մեզ շնորհեցեր հոգեւոր կերակուր եւ ըմպելի եւ կեանս յաւիտենից որդւով քով:

7. Յաղագս ամենայնի զոհանամք զքէն զի կարօղ ես դու.

8. Փառք յաւիտեանս:

3. Զոր յայտնեցեր Բռն — երրորդ անգամն է բացատրութեան. նախ Թ. 3. ապա Թ. 6. Առաջինն բաժակին վրայ Որդւոյ յիշատակաւ, յարիւն կենարարին. Հաւ Բռնութեան զոր յայտնեաց Փրկիչն կենդանարար, Հացին, այսինքն՝ քի մարմին եւ արիւն իւր է. իսկ երրորդս՝ դարձեալ Հաղորդութեան վրայ. Գիտութիւն՝ Հաւատք եւ Անմահութիւն ՚ի Սուրբ Ճաշակէն կց սփռի ՚ի Հաւատացեալս, յայտնութեամբ Փրկիչին Յիսուսի:

5. Տէր ամենակալ. — քսեյ է Ամենատէր, ամենագօր Տէր, ամենակարօղ Տէր: Ստեղծեր շնորհք. — վարդապետարանս Ա. 2. մարդոյ համար ամեն բայն զորձածեց, իսկ աստ ամեն ինչ բայն. տես Յովն. Յայտ. Դ. 11. ՚ի վայելս. — Համեմատե Ա. Տիմոթ. 17. Որ (Աստուած) որայ Բռն զամենայն անարարէն ՚ի վայելել Ձէ շնորհքս. — Ա. Պաւղոս հեթանոսաց համար կ'ըսէ. Ձէ ծանօտն զԱստուծ եւ ինքեւ զԱստուծ Բռնութեան կամ Բռնացան. Հռոմ. Ա. 21.

6. Այլ Բռն շնորհեցեր. Տէր եւ շնորհել զանգագին. ուր դրեցի է, յիշատակութիւնս ակնարկ մ'է Քրիստոսի վերջին Ընթաց. շնորհեցեր որդւով Բռն. հոգեւորական, որով մարմնաւոր կերակուրն կ'որոյրի. վասն զի սովորական հացն չէ այդ եւ ոչ սովորեալ ըմպելի, այլ Մարմին Տեսուն եւ Արիւն. Որ ամեն շնորհքն է՝ եւ ընդէ զարեւն է՝ ամեն յաւիտենական, տես Յովն. Աւետ. Զ. 50—59.

7. Յաղագս ամենայնի. — Այսինքն հոգեւոր եւ մարմնաւոր կերակրոց ամենասարակ.

9. Յիշեա Տէր՝ ղեկեղեցիք քո, եւ ապրեցի՛ զնա յամենայն չարէ եւ կատարեա զնա ՚ի սէր քո:

10. Եւ ժողովեա զնա ՚ի չորեց հոգմոց զսրբեալն յարքա-
յութիւն քո, զոր պատրաստեցիր նմա:

11. Չի քո է զօրութիւն եւ փառք յաւիտեանս:

12. Եկեացեն չորսք եւ անցցէ աշխարհ աշս. Ոգնանա
Աստուծոյ Դաւթի:

13. Որ սուրբն իցէ՛ եկեացէ. եւ որ ոչ՝ ապաշաւեացէ. ե-

9. Յիշեա Տէր. Համեմատե Դուկաստ. ԻԳ. 42. Յիշեա ղե-
Տէր. Առանց բացայայտիչ բացատրութեան Տէրն՝ գՔրիստոս կը
նշանակէ. արդ Հաւատացեալք կը դառնան առ Տէր: Պրիս-
կիլլայ գերեզմանին մէջ գտնուած զանիւն վրայ գրուած է, Դը-
ւեթ, յիշեցէ՛ ղեա ՚ի (Բ)րէսթոս: Սոյն հաւատածիս մէջ Հաւա-
տացեալք Ընդհանրեալն Եկեղեցոյ համար կ'աղօթեն:

Աղբեցո. — Համեմատե Ե. 5. Բ. 8. Իմաստն է՝ ազատեյ
՚ի չարէ, փրկեյ. տես Հոռմ. Է. 24. Ո՞վ աղբեցոսցէ ղեա ՚ի մա-
ռոյ սորի մահոս. իսկ Ապրեցունցն կամ Փրկուն է՝ Տէրն մեր:

Սէր. — տես Յով. ԺԵ. 12. Մեծ էս բան զայս սէր ոչ ո-
սնի. եթէ շահն էր գտնէ ՚ի վերայ Բարեկամոյ խորոյ. Դարձեալ
Եփես. Ե. 25. Արդ սիրեցէ՛ ղեանայ յէր. որդեա եւ Քրիստոս սիր-
եաց ղԵկեղեցի եւ ղանն էր մարմնաց ղան նորա: Որով Սէրն բուն
իսկ Քրիստոսի մարդկութիւնն է. եւ զոհն ՚ի Խաչին՝ կար-
գաւ սիրոյն: Այսպէս եւ աստ՝ կարգեալ ՚ի սէր ու:

10. Ժողովեա. — Ինչպէս նախկին գլխոյն մէջ նշեցաք
աստ՝ տեղական կամ նիւթական միութեան վրայ չէ ինդիքն.
այլ հաւատացեցոց բարոյական միութեան եւ ՚ի Քրիստոս հա-
ւաքման, նոյն կենսատուր խորհրդովն Գոհութեան եւ հոգեու-
րական ճաշակին: Նոս յիս եւ իս ՚ի իւր եւ դարձեալ, Որ ո-
րէ ղմորսն ի՞նչ եւ շնորհ ղարեան ի՞նչ, նա յիս Բնակեցէ՛ եւ իս ՚ի շմա:
Համեմատե Յով. Աւետ. ԺԱ. 52. . . . ոչ ղեա եւ ղարեան
Աստուծոյ ղարեան ղարեան ՚ի ղի:

12. Եկեացեն չորսք. — այսինքն՝ փառք Տեառն. Եկեացէ՛ ար-
այաւելան բա: Ոգնանա. — տես Մատթ. ԻԲ 42, 45:

13. Սուրբն. — այսինքն Միւրեւն Եւ ոչ ու (սուրբ), տի-
ինքն ոչ ուրեւն ապաշխարե բող եւ մկրտութի. Ինչպէս կը
տեսնենք Գործոց Բ. 38, Աղաւաղեցէ՛ եւ ղարեան իւր

կեսցէ Տէր. ամէն:

14. Մարգարէից թոյլ տուք զոճանալ որչափ կամիցին:

« Ե՛ 3ԷՆՁ վասն զի մկրտեալք միայն կարօղ են մերձեցալ աստուածային խորճորոյն:

Յոյնն՝ Մարտին — Եկեցէ Տէր. Տէր Տէր, կամ Դայ Տէրն.
— Համեմատե՛ Տէր Տէրն է. տես Յովն. Յայտ իմ. 20: .

Ա.Է.Ն. — Եկիցի. Այո՛ եկեացի:

14. Մարգարէէց. — Յաջորդ գլխեն քաջ կը նստկցուի՝ որ Մարգարէ բառն բնիկ խնատիւն գործածուած է աստ. այսինքն ի Հոգւոյն Սրբոյ ներշնչեալ մարդիկ. Այս հաստուածիւ. Մարգարէից ներշնչեաց ազատ հրաման կը տրուի գոճանալոյ՝ որչափ եւ ինչպիսի ուզեն. զի Հոգին է որ խօսի:

(Շարալարեկի)

Ս. Վ. Ն.

Սուրբ Գրոց Մեկնութիւն

ԱՆՎԱԴԵՐԱԿԱՆ ԳԻՐԻՔ

Ճայտօր կան բազմաթիւ Գրութիւններ, Պրակտիկ և Գործնական, որոնք կը պատմադրեն Առաքեալներուն կեանքն ու գործերը. Այս գրութիւններս Աստուծոյ և Փրկչի կողմէն ի դիր առնուած են ճիշդ աշխարհի ժամանակ մը, յորում այդ կողմանց քրիստոնեայ հասարակութիւններուն մէջ մուտ գործած էր Փրկչոստիկաններուն և մանիքեցի աղանդաւորներուն թիւը վարդապետութիւնները. բնականապէս չափ կանուխ այս գրութիւններս կորուսին իրենց յարգը եւ չգործածուեցան:

Ներկայ յօդուածովս նախ պիտի քննենք Առաքելոց պատմութիւնը աւանդող գրքերը, եւ յետոյ՝ համառօտակի պիտի ըսենք այս գիրքերուն որ դարուն մէջ ի գրի առնուեցին:

Ա. ԳՈՐԾՔ Ա. ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ. — Գործք Ա. Յովհաննու անդաւերական Մատենին անդաւերական յունական հատակութորները առաջին անգամ հրատարակեց Thilo, այս վերնագրով «Fragmenta Actuum S. Johannis a Leucio Charino conscriptorum. Halle, 1847. նմանապէս Tischendorf եւ TH. Zahn այս գրութիւնս ուսումնասիրած են. մանաւանդ այս վերջինս, որուն հրատարակութիւնը մեծարժէք է: Այս անդաւերական Մատեններու վրայէն դադարեցուած մէկ ուրիշ անդաւերական գրութիւն մըն ալ ունինք Պրոքսորոսի ընծայուած, որ Ա. Յովհաննու Առաքելայն աշակերտն էր, (Տես Գործք Առաք. Գլ. 2. Թիւ 5—6). այս անդաւերական Մատենիս լատինական թարգմանութիւնն առաջին անգամ ի լոյս ընծայած է 1575ին Bigne գիտնականն, իսկ յունարէն բնագիրը՝ M. Zahn: Այս սրտանուն Պրոքսորոսի ընծայուած Մատենը 500 թուականին եւ հաւանականաբայնս պաղեստինացի քրիստոնէի մը գործն է: Զետեւնիս ունեցած չորս յունական հատակութորներէն եւ այս Մատենին կցուած Metastasis Joannou գրութենէն զիւրին է հետեւցընելն թէ Գործք Ա. Յովհաննու ըսուածն Գնոստիկեան ծագում մ'ունի: Դիտնականք ոմանք այս գրութիւնս գրուած կը համարին 130 թուականին, մինչդեռ այլք երկրորդ զարուն երկրորդ կիսուն գրի տոնուած ըլլալը կ'ընդունին:

Բ. ԳՈՐԾՔ ՍՐԲՈՅՆ ԱՆԴՐԷԻ. Յունարէն մէկ խիստ կարեւոր հատակութոր մը ձեռուրիս հասած է, որուն լատիններէն արտգոյնն է Acta S. S. Andreæ et Mathiæ in civitate Anthropophagorum, զոր հրատարակած են Թիւյ եւ Թիչէնսորֆ գիտնականները: Wright տոյր ատորական հրատարակութիւնն ըրած է: Այս շատ հին Գործոցը (Acta) պէտք չէ չփոխել E-pistola encyclica presbyterorum et diaconorum Achaïæ de martyrio S. Andreæ անուն գրութեան հետ, որուն յունարէնը դատու եւ հրատարակեց Թիչէնսորֆ: Սառայ է թէ այս գրութիւնս մասնակի տունգութիւն մ'ունի մեր Գործոց հետ, բայց Գրիգն Դ. զարու վերջերը ասորս քրիստոնեայ մըն է ի սկզբան անդ ուղղափառաց մէջ ի կիրառութեան էին այս Գործք: որոնք ամէնքն ալ Գնոստիկեան աղանդաւորաց հեղինակութիւններն էին: Տակաւն ցայսօր Գնոստիկեան վարդապետութեան հետքեր կան այս գրութիւններուն մէջ: Ըստ Լիպսիուսի գիտ-

նականին՝ երկրորդ դարու երկրորդ կիսուն դրուած կամ հեղի-
նակուած են ասոնք:

Գ. ԳՈՐԾՔ Ս. ԹՈՎԱՄԱՅԻ. Այս գրութեան յունարէն բը-
նադրին մէկ մասն հրատարակեց Թիւր ինչպէս նաեւ Թիւէն-
տորֆ: Բայց ամբողջ բնադիրն դանդաղ՝ իւրոյ ընծայողն է Մոն-
բէլլէի Գիտութեանց կաճառին Բրոմէսոր Max Bonnet, ճիշդ
այս ասեմներն էր որ Wright բնադրիս ասորաշան թարգմա-
նութիւնը կը ծանօթացընէր գիտնական աշխարհքի իւր Apoc-
ryphal Acts of the Apostles երկասիրութեան երկրորդ հա-
տորիւ: Գործք Ս. Թովմայի ըսուածը ամենէն կատարեալնմոյշն
է մեր այս անվաւերական գրականութեանը: Գիտատիկեան վար-
դաստեալութեան հետքեր լի են գրութեան մէջ: Ղլխաւորաբար
կուսութեան ճառին մէջ: Ըստ Լիւպսիուսի Գործք Ս. Թովմայի
անվաւերական գրութիւնը երրորդ դարու առաջին կիսուն զըր-
ուած է: Իրր օրինակ հոս կը գնեմ «Իմաստութեան եւ կամ Ե-
կեղեցւոյ սաղբերգը» որուն սկզբնական բնադիրն անշուշտ ա-
սորերէն եղած է: Այս ստղը հեթանոսական հանդիսութեան մէջ
երբայ զ հրեայ սաղմոսանուագ Մադքաղննայի մը, (?) զոր
զաղանապէս քրիստոնեայ էր ըրած Ս. Թովմաս:

«Մանկամարդ կոյսն դուստր՝ է Լուսոյ, որոյ վրայ կը ցոլա-
նայ եւ կը զաղրի թաղաւորաց շուքը: Վեհ եւ անոյշ է Անոր
նայուածքն, ճառապայթարձակ գեղեցկութեամբ շողջողուն: Ա-
նոր հանդերձներն կը նմանին դարնանային ծաղկանց, որոնք
քաղցր բուրումներ կը սփռեն . . . Անոր զլիւին վրայ կը բազմի
«ճշմարտութիւնն. . . անոր ոտից առջեւ Ուրախութիւնն . . .
«Անոր լեզուն կը նմանի դուան մը փեղկերուն, որ կը բացուին
որպէս զի մէկը կարեւոյ ներս մանկը: Անոր վիզն մարգարտա-
ւչար աստիճան մը է: Անոր երկու ձեռներնին մասնանիշ
«կ'ընեն երջանիկ արանց դասն, իսկ մատուներն՝ Քաղաքին զը-
բուներն: Նորա հարսանեկան ստաղասան համակ շողջողուն է,
«յորում լեռնակուտեալ խունկերու եւ ծաղիկներու բոյրեր կը
ստարածուին . . . Զայն սղահանելու համար նորա շուրջն
«կը կենան իւր նշանածներն, որոնք ութ են, ութն ալ ինքն
«ընտրած է: Թուով եօթն են իւր սլառուակալ օրիորդներն, ո-
«րոնք պարառեալ Անոր առջեւէն կ'ընթանան: Իւր ծառաներն
«սլառաներկու են, որոնք երեսներն Անոր դարձուցած առջեւէն
«կ'երթան, Նորա նայուածքէն լուսաւորեալ: Յաւիտեանապէս ա-

«սոնք նորա հետ պիտ'որ ըլլան եւ յաւիտենական պիտ'որ ըլլած
«ուրախութիւննին: Յատուկ տեղեր պիտ'որ ունենան նորա
«հարսանեաց հանդիսին, ուր պիտ'որ հրաւիրեալ ըլլան մեծա-
«մեծք եւ աւագանին, որոնք թաղաւորական զգեստներ պիտ'որ
«զգենուեն:

«Պիտի ուրախանան, պիտի հրճուին եւ պիտի փառաբանեն
«Տիեզերաց Հայրը: այն Հայրը կ'ըսեմ, որմէ ստացան քաղցր
«շոյսը, որուն երեսն զիրենք լուսաւորեց, որուն բանն իրենց
«ոնուէղն եղաւ, որուն զինին իրենց ըմպելի եղաւ, այն զինին
«որ ծաբաւն կը յաղեցնէ եւ կը խաղաղէ մարմնոյ բոլոր ցան-
«կութիւնները»:

Դ. ԳՈՐԾՔ ՊԵՏՐՈՍԻ ԵՒ ՊՍԻՂՈՍԻ: Երկու տարրեր գր-
յութիւններ ունինք երկու առաքելոց կեանքին նկատմամբ:

Ձեռագրաց մէջ առաջին գրութիւնը կոչուած է. Marty-
rium SS. Petri et Pauli apostolorum a Lino papa groece
conscriptum et orientalibus Ecclesiis destinatum: Այս ստա-
նուէն Լինոսին գրութիւնը առաջին անգամ ի հրապարակ հանեց
Fèvre d'Étables Գաղղիացին: Լատիներէն ընագիրը տարակոյս
չկայ թէ յունականին թարգմանութիւնն է. բուն յունարէնը
ցայսօր հրատարակուած չէ, բայ ի փոքր հատակոտորէ մը,
զոր ծանոթացոյց Թիշէնտորֆ իւր Acta Apostolorum apoc-
rypha գրութեան մէջ: Հատակոտոր ընագրին հրատարակումը
պարտական ենք Լիսպիուս գիտնականին: Երկրորդ գրութեան
վերաառութիւնն ալ այս է Marcelli, quem discipulum Petri
apostoli fuerunt, de mirificis rebus et actibus beatorum
Petri et Pauli et de magicis artibus Simonis magi: Առաջին
անգամ այս գրութիւններս հրատարակուած են Fiorentini Բրո-
ֆէսօրին ձեռք, որուն հրատարակութիւնը քիչ չափ ամբող-
ջացուցին այլք:

Ստանուէն Լինոսը պարզապէս կիսկատար հաւաքածոյ մըն
է հինգերորդ կամ վեցերորդ դարէն մնացած, որուն բուն աղ-
բիւրն եղած է Գործք Պէտրոսի եւ Պաւլոսի յունարէն մատենիկն:
Այս գրութիւնս դանուած է արօր, եւ ընտել յարաբերութիւն
չունի մեր ստանուէն Լինոսին հետ: ձեռագիրս կը գտնուի De
excidio urbis Hierosolymitanoe բռնած երկատիրութեան
մէջ, որուն հեղինակն է կամ ստանուէն Hégésippe որ չորրորդ
դարուն (չուրջ 368ին) կը ծաղկէր եւ կամ հուանակամագոյն:

Ս. Սմբրոնիոս, դարձեալ Պոլանտեանց Սրբոց վարուց մէջ (տես Հատոր Գ Մայիլա) եւ հուսկ ուրիմն վերջերս գտնուած Ս. Պետրոսի վկայաբանութեան մէջ ալ խիստ շատ բառական ընդօրինակութիւններ կը գտնենք զմեզ զբաղեցընող երկասիրութենէն: Լիպսիուս այս գործերն կը համարի թէ Գնոստիկեանց գիւտն է եւ անոնցմէ զրուած երկրորդ դարու երկրորդ կիսուն:

Բնդհանրապէս ստանուն Մարկեղոսի գրութիւնն զուտ ուղղափառական գրութիւն մըն է, որ արդէն չորրորդ դարուն զոյութիւնն ունէր: Լիպսիուս, հաւատարիմ իւր Թիւպինկէնի զարոցի սկզբունքներուն, կ'ուզէ համարել թէ այս գրութիւնը Եպիփանեանց արդիւնքն է եւ թէ փոխանակ իրենց անձնաւորութեանց (իմա՝ Պետրոս, Պաւղոս, Սիմոն) միայն երկու անձնաւորութիւններ պէտք էր որ յիշատակէր մատենաս, այսինքն զՊետրոս եւ զՊաւղոս—Սիմոն, ըստ որում Սիմոն մօզը փոխաբերական տիւղոսն է Պաւղոս Առաքելոյն: Մենք փոխանակ երկայնաձիգ բանիւք վիճաբանելու յարգելի զիտնականիս հետ կը գտնենք հոս դաղը. ընադիրն Duchesne քահանային այս նկատմամբ ըստին. «Commodien, Arnobe, les Constitutions apostoliques, dans leurs plus anciennes rédactions, en dépendent certainement . . . Et il y a lieu de croire qu'Origène, lui aussi, dépend des actes gnostiques . . . Il est clair, du reste, que, sur plus d'un point, la légende gnostique a inspiré la légende catholique» Տես Bulletin critique, 1887, էջ. 161—167: Նմանապէս Philosophumena գրութեան հեղինակին կարծեաց համեմատ, որ 225ին ի Հռոմ զրած է իւր գիրքը, եւ պիտենանց վերազրած աւանդութեան ծագումը երրորդ դարէն անդին չի կրնար զրուիլ:

Այսպէս չորս առաքելական աւանդութիւններ ունինք. այսինքն Յովհաննու, Անդրէի, Թովմայի, Պետրոսի եւ Պաւղոսի, չորսն ալ Գնոստիկեան աղանդաւորաց երկասիրութիւններն են, եւ բացառաբար չորսն ալ (բացի Ս. Թովմայի գրութենէ) երկրորդ դարու երկրորդ կիսուն ի գրի աւելուած են: Այս չորս աւանդութիւններս ալ կանուխէն ի մի ձուլուեցան, որուն հեղինակն Leucius է, որ միանգամայն Գաբ Յովհաննու աւանդութեան ալ հեղինակը կը համարուի: Փոսիոս, Կ. Պոստոյ Պատարիարքը, այս գրութեան մէկ ընդօրինակութիւնն ունէր որ իւր Myriobiblon մատենին երրորդ հատորին մէջ կը յիշատակէ: Փոսիոս այս գրութեան հեղինակը կը համարէր Լեւկիոսը:

իւր ունեցած ընդ օրինակութիւնն ալ կը բաժանդակէր Պետրոսի, Յովհաննու, Անդրէի, Թովմայի եւ Պաւղոսի գործերը, Համա-
ժանօթ Պատրիարքն, իւր ընդ օրինակութիւնը՝ որ հիմա մեր
ձեռքը հասած առանցութիւններուն հետ բառ առ բառ նոյն է,
խիստ բանիւք կը զատապարտէ եւ կ'ուզէ գտնել այս գրութիւն-
ներուն մէջ երկուորականութեան եւ թիւր վարդապետութիւն-
ներու հետքեր: Իւր ունեցած ընդօրինակութեան լատիներէնն
ալ կար. *Turribius* եպիսկոպոսին 447ին գրած նամակին մէջ
կը յիշատակուին Անդրէի, Յակոբայ եւ Թովմայի գործերն. *Spe-*
cialiter illos qui appellantur sancti Joannis, quos sacri-
lego Leucius ore conscripsit, St. Leonis epistolae XV. Bis
5. T. 4 IV. 694:

Ս. Աւգոստինոս իւր յաճախակի մանրեան տղանդաւորաց
հետ ունեցած բռն վիճաբանութեանց մէջ անսած էր թէ ա-
նոնց քով մեծ արժէք ունէին Պետրոսի, Յովհաննու, Անդրէի
Թովմայի եւ Պաւղոսի գործերն, որոնց հեղինակն ալ կը համա-
րէին թէ Լեւկիոս է:

Կեղատիտ Քաճանյապետին վեցերորդ գարու սկիզբներն
հրատարակուած կոնդակին մէջ կ'ըսուի. «*Libri omnes quos*
fecit Leucius, discipulus diaboli, apocryphi», *Mansi Con-*
cil. T. VIII. p. 150.

Ապացուցուած չի կրնար համարուիլ թէ Ս. Եպիփանի մո-
տոյ ծանօթութիւնն ունեցած ըլլայ Փոտիոսին յիշատակած հա-
ւաքածոյին հետ, բայց տոանձինն ծանօթ է իրեն այս անվաւե-
րական գործեր, վասն զի զLeucius կը դնէ աշակերտ Ս. Յով-
հաննու, նա՛ կ'ընդունի թէ Յովհաննէս Առաքելոյն հետ եպիսո-
սանց դէմ մաքառած է. Տես *Hoer. II. T. XLI. col. 897*, թէ
այսպէս թէ այնպէս այս անձնաւորութիւնս իբր հեղինակ կ'ըն-
դունուի Ս. Յովհաննու Գործքերուն հաւանական չի կրնար
համարուիլ թէ միւս անվաւերական Գործքերն ալ ինքն գրած
ըլլայ, թէպէտեւ այս գործքերուն վարդապետութիւնները մի-
եւնոյն ասիական ծագումն ունին եւ միեւնոյն տարուոյ մէջ
գրուած են:

Յովհ. Արէն Յ. Ալ-

Կրօն. Հնախօսական

ԱՐԻՍՏԻԴԷՍ ԱԹԵՆԱՑԻ

«Գաղղիական Անժէրի կաթողիկէ կաճառին մէջ Վ. Հ. Տոն Դապրոլ (R. P. Dom Cabrol) սքանչելի վկայութիւններով ջատագովական ուսումնաց ընթացք կը կատարէ: Վերջին բանասիրական դասն՝ Նորիստիգիայ Աթենացոյ խմատասիրի՝ քրիստոնեայ անդրանիկ ջատագովին վրայ էր, որ երկրորդ դարուն սկիզբն ծնած է:

«Իր երկն անծանօթ մնալով մինչ կորսուած կը համարուէր, 1878ին Վենետիկեան Միօթարեան Հարք՝ հայերէն հին թարգմանութեան մը վրայէն հասուած մը հրատարակեցին, նախաբանն էր այդ, սքանչելի հետաքրքրութիւն, պղատմական պարզութիւն:

«Վերջին օրերուս Reudel Harris անուն Անգլիացի մը Սինէական—Լերին Միայնաստանի մը ձեռնպրերէն միայն մէջ ասորական ամբողջական թարգմանութիւն մը գտաւ: Գրեթէ նոյն օրերուն ուրիշ Անգլիացի մը Armitage Robinson անուամբ բիւզանդական եզական զրութեան մը մէջ Ս. Արիստիգիայ վրէպի ամբողջ ջատագովութիւնն կարգաց. Բարդահամու եւ Յովսափասու կրկին սրբոց վկայակիր պատմաաղբոյցին մէջ տակաւնում:

«Մոյն վկական շրուցաղբոյն մէջ խօսողներէն միայն բերանը զրուած է Արիստիգիայ ջատագովութիւնն:

«Այսպէս երեք վաւերագիր ունեցած եմք ցարդ. — Հայերէն, Ասորերէն, Յունարէն:

«Հայերէն հատուածն հրատարակուելուն՝ Ռընան փութացաւանց խոհական պատճառի՝ անվստահելի քարոզել զայն, մերժելով վաւերականութիւնն երկու յաջորդ օրինակներու հրատարակուելովն՝ այլ եւս անհնար է հակառակել:

«Croix angévine թերթն՝ որ Հ. Տոն Դապրոլի զատակօսութեան համառօտութիւնն կը հաղորդէ մեզ, կ'ըսէ՝ թէ Արիստիգէս իր գրոց մէջ զՔրիստոնեայն Յունաց եւ Հրէից եւ Բար-

բարոսաց (հեթանոսք) հետ կը բաղդատէ, եւ առաջնոց՝ թէ ըստ վարդապետութեան եւ թէ ըստ բարոյից՝ նախամեծար լինելն կը հաւատայ։ Հեթանոսական կրօնից մնտօր պաշտամունքն ակն յայտնի կը յանդիմանէ։ Զատագովութիւնն ամենապարզ է, ամփոփ եւ հուժկու, մինչդեռ յաջորդ քրիստոնեայ շատագովք՝ Ս. Յուստինոս, Մկիտոն, Թէոփիլէս, Աթենագոր, աւելի մասանց բաժանումն ունին եւ ընդարձակութիւն։

«Արիստիդեայ շատագովականն՝ նախնի քրիստոնեայ դարուն մէջ սոյն ճիւղին ստացած զարգացման աստիճանն մեզ քաջ ծանօթացունելու կը ծառայէ։ Յայտնի է որ սոյն դարուն Քրիստոնեայք զրականութեան հետամուտ չէին. իւրաքանչիւր շատագով իր խղճի ձայնին լսելով զրած է միայն իր պաշտօն պանողականն, Հոռոմէական իշխանութեան Գահակալք՝ ականջնին խլացուցած են այդ ձայնին. Քրիստոսի կենսատու սերնն արգաւանդ երկրի վրայ սիւսուած՝ երկու դար շարունակ ոռոգուած է անթիւ նահատակաց քրտամբ ու արեամբ։ Սակայն արդարութիւնն տարած է իր յաղթանակն երբ Կոստանդիանոս Մեծն՝ ինչպէս առջեւ ծուռկի է։»

«L'Univers»

Մեռեալ կարծոնաւորներու

ԴԱՐՄԱՆ

Հեղձամահ կարծուածներու դարմանն՝ երկու տարի առաջ Բարիգի բժշկական Կաճառին առջեւ Տոքդ. Laborde բժիշկն՝ նորօրինակ դիւրին եւ սքանչելի փորձերովն կը ծանօթացունէր։ Դիւրին դարման եւ պակուցիչ միանգամայն, լեզուն կաշնաւոր չափով ձգձգելի, Շնչառութեան գործարանաց դադարումն այդ կանոնաւոր շարժամբ իր տուրեւառն կ'ըսկսի ստանալ վերստին, եւ մեռեալ համարուածն՝ փոխանակ դադաղին՝ ի կեանս կը դառնայ։ Ո՛րչափ մեծ մարդասիրութիւն, ամեն ոք կ'ըմբռնէ։

Անգամ մ'որ ծանօթացաւ այս նոր գիւտն՝ ամեն կողմ ըստ կսաւ տարածուիլ, եւ սահմանն՝ փոխանակ ջրահեղձից վրայ

միայն հաստատուելու՝ ընդարձակեցաւ ամեն հեղձամահ կարծուածներու, ջրով թէ այլ ինչ պատճառաւ:

Այս երկու տարիներու մէջ մեծ Բժիշկն այլ եւ այլ նորօրինակ փորձեր եւ հետաքնին դիտողութիւններ կատարած է. առանձին հատորի մը մէջ ամփոփելով այդ ամենն կը հրատարակէ յօգուտ մարդկութեան: Այդ համառօտ եւ ամենահեշտ դարմանն այս նոր հրատարակութեամբն կը տեսնուիք՝ ի նպաստ ամենազգի հեղձուցելոց գործածուած սքանչելի արդեամբ: Թիւնաւորեալ հեղձամահն, շտրակերպին պատճառած հեղձն, նուազմանէ յառաջ եկածն, ի մի բան՝ ամեն տեսակ հեղձք նպաստաւոր դարման կրնան գտնել մեծ մարդասիրիս առաջարկած հեշտին միջոցաւ:

Բոլոր կատարած դիտողութիւններն նման են իրարու, միայն հեղձամահին պատճառքն նման չեն: Զրամոյն հղօղ շատ մարդիկ՝ որոնց մեռեալ ըլլալն վճռած էին Բժիշկներն, Տօքթ. Laborde իր դարմանաւն ի կեանս կոչած է: Ուստի խեղճամահ կարծուած շատ մը դէպք՝ թէպէտ առ աչս կատարելապէս մեռելութիւն յայտնեն՝ խաբուելու չէ. ինքնին Բժիշկս այսպէս կը գրէ. «Ի՞նչ կ'ընէ ի կեանս դարձունելու ջանադիր ըլլանք, ինչպէս հիւանդն կը ջանանք յառողջութիւն ածել»:

Ահա օրինակ մը. 1892 օգոստի 10ին քանի մը կոյտիոր գործաւորք հեղձամահ ըլլալով՝ Billot Բժիշկն կը կանչուի. չորս հոգիք յուսահատ կերպով թիւնաւորուած են, մին գրիթէ բոլորովին մեռած: Կանոնաւոր ձգձուցումն լեղուին՝ գիրենք սպառնացօղ վտանգէն կ'ազատէ: Ահա միոյն նկարագիրն.

«Մին բոլորովին յուսահատ վիճակի մէջ էր. անդամներն պաղած էին ի սպառ. մարմինն ամբողջովին դալկահար, աչքն անշարժ ապակեայ նման. շնչառութիւնն դադարած. ծնօտքն նըզուած»:

«Սիրկեսդրեան դրութեամբ՝ թաց լաթով մը կուրծքն եւ երեսն սկսայ ձեռնել օգնականք կը շիէին ուժով բոլոր անդամներն: Վաւական ժամանակ այսպէս գործելով՝ երբ անօդուտ աշխատութեանս համոզուեցայ՝ յիշեցի Պ. Լապորտին ջրահեղձից համար դաղղիական Կաճաւին մատուցած սքանչելի դարմանն, ուղեցի նոյն փորձն ընել»:

«Օգնականներէս մին շատ դժուարաւ դիակնացելոյն ծնօտներն զատեց, մեծկակ զանակի մը կոթով բաց բռնելով ակռաներն. ցուցամատս որչափ հնար էր մղեցի բերնին մէջ՝ եւ կո՛ւ

կորսին խորէն լեզուին արմատէն լռենկով դէպ 'ի վեր եւ դէպ յառաջ ձգձգեցի Քանի մը չարժմունք հազիւ ըրած էի՝ հիւանդն զգայեցաւ, ճիգ մ'ըրաւ փախելու։ Շարունակեցի գործս, զօրաւոր շունչ մը կլկեց, նախ անհանդարտ, ապա կանոնաւոր շունչ տալով առնելով երեսն գոյն առաւ, չարժումս սկսաւ։ Հինգ վայրկեանի մէջ մեռեալ կարծուածն ողջացած էր. կը շնչէր ու կ'ըզզարտ։

Տօքդ. Լապորտ սոյն փորձին քով կը դնէ կենդանեաց վրայ իր ըրածներն, յապահովութիւն իր անդրադարձութեանց։

«Դեկտ. 12ին ժամը 2,55ին՝ բնախօսական վաստակարանին մէջ՝ միջահասակ շուն մը՝ 10 քիլոյ ծանրութեամբ՝ ջրալիր աւազանի մը մէջ ձգեցի, ջերմութիւնն էր 10 ° :

«Կենդանին ընկղմեցաւ նախ, ապա վեր ելաւ սկսաւ մաքառել, շունչ տալ առնուլ, կրկին ընկղմեցաւ. այսպէս ծփալով վերջապէս տարածուեցաւ ջրոյն տակն, կուլ կուտար. մեծ մեծ պղպջակներ ջրոյն երեսն կ'երևէին։

«Աւազանէն հանեցի, հեղձամահ ըլլալէն 3½ վայրկեան վերջը. տարածեցի սեղանի մը վրայ. սրտի բարխիւնն դադրած էր, այլ աչքն դեռ 'ի սպառ մարած չէին։ Դեռ եւս քանի մ'անգամ անկանոն շունչ արձակեց, ծնօտքն կապուեցան, հեղձամահ էր կատարելապէս։ Զրէն հանուելէն մինչեւ այսպէս անաչս մահանայն երկու վայրկեան անցաւ։

«Սոյն պահուն սկսայ լեզուին կանոնաւոր ձգձգումն տալ. Լեզուն բոլորովին գունատած էր, երեք վայրկեան ձգձգելէն յետոյ՝ ծանր շունչ սկսաւ ձգել. կղակն բացուեցաւ, աչքն կենդանացաւ, քիթերն ամփոփեցան, լեզուն գոյն առաւ։

«Վեց վայրկեան շարունակ գործելով շնչառութիւնն կանոնաւորեցաւ, չոր լաթերով փաթթեցի, թող տուի։

«Ամեն շունչ արձակուելու դառն կը հսկեկար. կամաց կամաց կ'ողկուորի, առաջին թաթերուն վրայ կը կանգնի։

«Քեղդուելէն երեք ժամ վերջը ինքն իրեն կը շրջէր վաստականոցին մէջ, ազատ ու հանդարտ շնչելով։

«Յաջորդ օրն գրեթէ ամեն բան անցած է։

Չանազան կառավարութեանց բժշկական ընկերութիւններուն ըրած փորձերովն հաստատուած է՝ որ Տօքդ. Լապորտի դրութիւնն ամենէն զօրաւորն ու արդիւնաւատն է։ Սիլվեստր-

եան դրութիւնն առ առաւելն 1 վայրկենէ մինչեւ 1¹/₄ վայրկե-
նի խեղդաման կրցած է՝ ըլլալով. մինչդեռ աստ 3¹/₂ վայրկենի եւ
կատարեալ հեղձամահի:

Նորածին մանկանց վրայ ամենայն յաջողութեամբ նոյն
փորձերն կատարուած են:

Պ. Լապորտի բերնէն քաղելով համառօտենք՝ հոս իր դրու-
թեան արուեստական բացատրութիւնն. յօգուտ առնասարակ
մարդկութեան:

«Որ եւ է լաթով կամ թաշկինակով եւ կամ պարզ ձեռօք
լեզուն երկու մատով բռնելու է, որչափ հնար է արմատէն, եւ
վայրկենի մը մէջ 15է մինչեւ 20 զօրսուոր ձգձգումն տալու է,
հետզհետէ եւ միշտ կանոնաւոր չափով, իւրաքանչիւր ձգձգումէ
վերջ թոյլ թողլով. չնչառութեան կանոնաւոր չափոյն նման:

«Ձգումն պէտք է լեզուին արմատին վրայ ազդէ:

«Եթէ ձգումն դժուարանալ սկսի՝ դիտցէք որ չնչառու-
թիւնն հաստատուելու հետ է. ընդհանրապէս այդ պահուն կույ
տալու շարժումն կը տեսնուի, եւ մեծաշունչ օդ կը ձգէ ի ներ-
քըս, առաջին նպաստաւոր նշանն է:

«Եթէ լեզուն բռնելու ատեն ծնօտն կղպուած է եւ ակ-
ռաներն փակ, որ եւ է բան մը դնելու է մէջը բաց պահելու
համար:

«Եթէ ջրահեղձ է՝ լեզուին առաջին շարժմանց հետ միա-
սին ջանալու է ստամոքսն պարպել տալ, առ այս միւս ձեռքին
ցուցամատն մինչեւ կոկորդին ծակն մխելու է:»

Յայտնի է որ երբ մայր հիւանդութեամբ ընկճուի եւ
մահն հասնի՝ որ եւ է դարման չկայ, սակայն երբ արտաքին
դիպուածաւ մը մահացեալ կարծուի՝ եւ լեզուին կանոնաւոր
ձգձգմամբն դառնայ ի կենդանութիւն, գերեզմանէ մարդ կան-
չել ըսել է:

Cosmos

ՊՈՒԿՈՅԻ ԵՐԻՅՈՒ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ

ՅԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ԱՐԻԿԵԱՆ

(Շարունակութիւն) (*)

«Թատրոնները զիս կ'զմայլեցնեն կ'ըսէ, գտնուած վիճակիս յարմար
թշուառ տեսարաններ ներկայացնելով, եւ սիրոյ բողբոռն սը-
նունդ մը հայթայթելով» Թատրոններէն դուրս ելլալուն պէս
այնպէս միտքը լեցուն եւ սիրտը ճմլած կ'ըլլայ տեսած գեղեց-
կութիւններէն որ ալ ուրիշ բան չվնտռէր եթէ ոչ առիթ մը
զանոնք այլոց հաղորդելու, եւ նոյն հաճոյքները զգալի կերպով
վայելելու համար՝ ի գործ դնել կ'ուզէ նոյն զոհողութիւնները:

Այնպիսի առիթներն՝ աւանդ, կը վնտռէ նոյն իսկ եկեղեց-
ւոյ մէջ. վասն զի առջի օրերը զեռ եկեղեցի կ'երթար եւ սուրբ
խորհրդոց միշտ ներկայ կը գտնուէր, բայց մարմնով միայն հոն
ըլլալով, կամ լաւ եւս ըսելու համար, կիրքերով լի սիրտ մը
հոն տանելով, աչքերովը ասդիս անդին առարկայ մը կը փն-
տէ որպէս զի իւր ներքին ցանկութիւնները կշտացնէ: Չենք
զիտեր թէ օր մը ինչ եկած է զխոյն, ինչ է այն արբապիղծ
գործողութիւնը որուն համար եկեղեցին մտած է, եւ ինչ է այն
պատիժը զոր ընդունած է Աստուծմէ: Ինքը համառօտ եւ անու-
րոշ խօսքերով այսչափս միայն կ'աւանդէ մեզի. «Անխոհեմու-
թիւնս այն աստիճանի հասած է որ քու մի մեծ տօնախմբու-
թեանդ օրը, քու եկեղեցւոյդ մէջ՝ ո՞վ Աստուած իմ, համար-
ձակեցայ մտածել անանկ յանցաւոր խորհուրդ մը եւ անվայել

(*) Տե՛ս Գ-րիկ Ե. Տ-րէ Բէ-ՁԿ:

գործողութիւն մը, որն որ մահաբեր պտուղներ առաջ կրնար բերել. եւ այս յանդգնութեանս համար խստաբար պատժեցիր զիս, ո՞վ Աստուած իմ, բայց ոչ յանցանքիս մեծութեանը չափ. վասն զի դուն զթած եւ ողորմած ես, Աստուած իմ, իմ ապաստանս էիր այն դարչելի ընկերակիցներուս հետ եղած ժամանակըս, որոնց հետ կը մոլորէի, յանդուգն, անձնապատան, հեռու քեզմէ, բռնած ճամբաներս քուկիւններուդ կը նախադառնէի, եւ կը սիրէի ամէն բանէ ի վեր խաբեբայ աղատութիւնս:

Կան պատմիչներ սրոնք կը կարծեն թէ սուրբ Օգոստինոսս գտած ըլլայ հոն, այն եկեղեցւոյն մէջ, մեծ տօնի օր մը, այն որ շատոնց ի վեր կը վնասէր: Ինչ որ ըլլայ, այս ստոյգ է որ ցաւալի անկումը շատ չուշանար վրայ կը հասնի: «Ինչպիսի այն որոգայթներուն մէջ, կ'ըսէ, զորս շատոնց ի վեր կը վնասէի: Ո՛հ ինչպիսի լեղեաւ քու գթութիւնդ, Աստուած իմ, չհամեմեց այն իմ քաղցր հաճոյքս: Սիրեցի, սիրուեցայ. այսու ամենայնիւ ինքզինքս տիրալից հաճոյից կապերովն կապկպելով, շատ շուտ ճանչցայ անկարգ սիրոյն հետեւութիւնները, հեռ, նախանձ եւ սրտմտութիւն» Ո՞վ էր այն թշուառ դեռաբոյս օրիորդը, որն որ մոռնալով զԱստուած Օգոստինոսին համար, ինչպէս Օգոստինոս կը մոռնայ զԱստուած իրեն համար, տասնընչինգ տարի այնպիսի սիրտ մը իրենին հետ կապելով, ի ծով եւ ի ցամաք, ի Թագաստա, ի Կարթագինէ, ի Հռովմ եւ ի Միլան չի թողուր զանիկայ, մինչեւ որ Օգոստինոսս առ Աստուած վերադառնայ. այն ատեն միայն ինքն ալ անոր օրինակին հետեւելով եւ կուսանաց վանատուն մը մանկելով, կը բաժնուի իրմէ դառն տրցունք թափելով, եւ կը նուիրէ իւր կեանքը բոլորովին Աստուծոյ ծառայութեան: Ո՞վ էր, ըսինք այն օրիորդը, չենք գիտեր. Օգոստինոս փափուկ զգուշութեամբ մը լուած է անոր անունը, ուստի մենք ալ ստիպուած ենք այս պատմութեանս մէջ նոյն լռութիւնը պահելու: Եւ հաւանական է որ Օգոստինոս կարելի եղածին չափ՝ մանաւանդ սկիզբները, պահած է մեծ զգուշութեամբ անոր անունը իւր բարեպաշտ մօրմէն, ինչպէս նաեւ այն ցաւալի կապակցութիւնն, որով իւր կեանքը կապկպած է. եւ թէ սրբուհի Մոնիգայի ոչ աղօթքներն եւ ոչ արցունքները պիտի կարենան արձրկել զանիկայ: Սակայն շատ չանցնիր խոստովանելու կ'ստիպուի այն թշուառ գաղտնիքը, որովհետեւ 372ին Օգոստինոսս տղայ մը կ'ունենայ, այն սիրուն Աստուածատուրը, զորն որ վերջը՝ իւր ապաշխարութեան օրերը, ցերիչ

կերպով չհամարձակիր կոչելու՝ եթէ ոչ իւր մեղաց պատճառով: Բայց նախ իւր մոլորութեան մէջ յանցաւոր հրճուանացը ատեն, Աստուածատուր կ'անուանէ զանիկայ: «Ահաւասիկ այս էր իմ կեանքս նոյն ատենը, ո՞վ Աստուած իմ, կը գոչէ Օգոստինոս, թէ որ կեանք կրնայ ըսուիլ»:

Մոնիգա իւր որդւոյն անկարգութեանց լուրը առնելուն պէս այնպէս սաստիկ սրտի ցաւ մը կ'զգայ, որ ամէնքը վախցան որ չգիմանայ: Գիշեր ցորեկ հեղեղի պէս արցունք կը թափէ, եւ մարդկանց առջին իսկ չկրնար զսպիւ զանոնք. երբեմն եկեղեցին պատարապի ժամանակ նստած տեղը արցունքներովը թըրջած կ'ըլլայ: Սուրբ Եկեղեցին Մայիսի 4ին ի պատիւ Սրբուհի Մոնիգայի տօն մը հաստատած է, որն որ քրիստոնեայ մօր մը արտասուաց տօնը կրնայ սեպուիլ, որովհետեւ Մոնիգայի արցունքները միայն կը զրուատէ. ահաւասիկ հետեւեալ կերպով կ'երգէ Եկեղեցին նոյն օրը.

Կցորդ Ա. — Կուլար ու կ'ողբար մայրն անդադար, իւր որդին վաստակելու համար:

Կց. Բ. — Ով երանելի մայր, որ օր մը քու անչափ բաղձանքներդ պիտի կատարուէին, կ'ողբայի՞ր գիշեր ցորեկ, վշտազին մայր, եւ բոլոր սրտովդ կ'աղօթէիր քու որդւոյդ համար:

Կց. Գ. — Ահաւասիկ այս է այն այրի կիներն որ կ'արտասուէր. ահա այս է որ անդադար եւ զառն արցունք կը թափէր իւր որդւոյն վրայ:

Կց. Դ. — Ձայներնին բարձրացուցին, ո՞վ Տէր, սուրբ մօրը աչքերէն վազող արտասուաց հեղեղները ձայներնին բարձրացուցին:

Կց. Ե. — Կ'արտասուէր անդադար մայրն անմխիթար:

Այո՛ այս է որ կ'անուանեմ սրբուհի Մոնիգայի արտասուաց տօնը. բոլոր ժամասացութիւնը նոյն կերպով կը շարունակէ եւ կը վերջանայ. եւ ասով յայտնի է որ կ'ուզէ ճանչցնել մեզի զՄոնիգան, ինչպէս որ պատմութեանս մէջ ալ հետզհետէ աւելի մանրամասնաբար պիտի ճանչնանք զանիկայ, այնպիսի վշտազին մայր մը որուն նմանը չենք գտնար եկեղեցական պատմութեան մէջ:

Պատրիկոս իւր սուրբ կողակցին հաւատքը ընդունելով՝ կ'սկսի անոր արտասուածն ալ մասնակից ըլլալ. եւ այս բանն սրբուհի Մոնիզային իւր դառն ցաւոց եւ անձկութեանցը մէջ մեծ մխիթարութիւն մը կ'ըլլայ, եւ առաքինութեանց մէջ զգալի կերպով առաջ կ'երթայ:

Սուրբ Եկեղեցին իւր գեղեցիկ աղօթքներուն մէջ, ինչպէս նաեւ սուրբ Օգոստինոս, կը հաստատեն որ Պատրիկոսի դարձը սրբուհի Մոնիզայի արտասուածը, անհամեմատ առաքինութեանցը, համբերութեանը եւ անձնուրացութեանը արգասիքն է: Իւր խոնարհութեամբը, անյողզողը եւ սուրբ սիրովը՝ անոր անհոգութեանը եւ անտարբերութեանը կը յաղթէ. մահացուցեալ եւ սուրբ հոգւոյն անուշ բուրմունքները պատելով զՊատրիկոս քաղցրաշունչ մթնոլորտի մը պէս, յակամայս կը սնուցանեն զանկայ ուղղափառ հաւատոյ անուշութեամբը, Երբոր բարին, գեղեցիկն եւ ճշմարտութիւնը մարդու մը վրայ պատահելու ըլլան, այնպիսի անուշ եւ անյաղթելի զօրութիւն մը կ'ստանան որուն դէմ դնելը կարելի չըլլար, պէտք կ'ըլլայ փախչել անոր ներկայութենէն կամ յաղթուիլ:

Ուստի Պատրիկոս իւր բարեբաղդութեանը համար կը յաղթուի. իւր կեանքը զգալի կերպով օրէ օր կը փոխուի, բայց ինքը չիմանար ժամանակէ մը ի վեր մանաւանդ բոլորովին փոխուած է: Մկրտութեան սուրբ խորհուրդը դեռ չընդունած, ազդեցութիւնն արդէն կ'սկսի զգալ, մաքրութեան արժէքը եւ քաղցրաբարոյութեան ազնուութիւնը կը ճանչնայ, եւ անցելոյն վրայ զղջալով կ'աշխատի որ իւր սուրբ կողակցին պատճառած անողորմ վիշտերը մոռցնէ:

(Շարունակելի)

ԱՌ ԶԵՌՆ

Բ Ա Ռ Ա Գ Ի Ր Ք

ԱՍՏԻՆԵՐԷՆ—ՀԱՅՆԵՐԷՆ

Ի ՊԷՏՍ ԴՊՐՈՑԱՅ

ՍՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱՅ

Տ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ՄԻՍՔՅԵԱՆ

ՈՒՍՈՒՑԻՉ ՀԱՅՆԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ՅՈՒՐԲԱՆԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ
ԵՒ Ի ՀՌՈՎՄԷԱԿԱՆ ԿՂԵՐԱՆՈՑԻ

Ի ՀՌՈՎՄ

Ի ԲԱԶՄԱԼԵԶՈՒԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆԻ

Ս. ԺՈՂՈՎՈՅ ՏԱՐԱԽՄԱՆ ՀԱԻԱՏՈՅ

1893 — ՌԵԽԲ

ՊԱՏԿԵՐ տաան է. հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դանեկան
Գաւառաց է. օտար երկիրներու համար
քղբատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խորաքանցիւր քիշ 2 դահեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա, Նեշիլ փողոց
Թիւ 1, ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան է. քերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն իմացոյց համար :

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YËCHIL N ° 1